

Мелкевік Бьярн, доктор права, професор,
Університет Париж-2, Університет Лаваля (Квебек, Канада)
e-mail: bjarne.melkevik@fd.ulaval.ca.
ORCID ID: 0000-0002-4299-546X

ПЕРЕТВОРЕННЯ ПРАВА: ПОГЛЯД З ПОЗИЦІЇ КОМУНІКАТИВНОЇ ТЕОРІЇ

У статті розглянуто теорію комунікативної дії Юргена Хабермаса, в контексті якої досліджено потреби сучасних плюралістичних суспільств у теоретичному поясненні та обґрунтуванні правових трансформацій. Показано, що Хабермас пропонує двосторонню концепцію права, що дозволяє досить точно сформулювати проблему трансформації права. Теоретична проблема вирішується на основі аналізу формування права і правових текстів, що набули соціальної метазначущості. Зроблено висновок, що правила дії, регульовані юридичними приписами, не трансформуються довільно, виключно «вільною волею». При такому розумінні право – це проєкт «спільного життя», відтворений із загальної основи життєвого світу.

Ключові слова: Юрген Хабермас, Хабермас і право, комунікативна теорія, філософія права, право і правова трансформація.

Постановка проблеми. Дане дослідження спиратиметься на концепцію німецького філософа Юргена Хабермаса про нормативне перетворення, викладену в його добре відомій праці «Моральна свідомість та комунікативна дія» [1], на його праці в галузі політології, соціології та культурології [2, 3], а також на деякі статті, що містять цікаві положення з обраної тематики.

Ми виходимо з того, що точка зору цього філософа, заснована на комунікативній моделі, може бути плідною для роздумів з даного питання і що потреби сучасних плюралістичних суспільств у поясненні та виправданні юридичних перетворень можуть набути в ній відповідної теоретизації. Ми спробуємо проаналізувати, як здійснення правових перетворень може стати розумним. Тому ми залишимося на метатеоретичному рівні, бо наші міркування про теоретичну модель перетворень права не передбачають описового характеру. Крім того, наше дослідження спирається на широкий філософсько-правовий контекст, що дозволяє представити комунікативну модель як відкриту модель юридичної думки.

Формулювання цілей та дослідницької стратегії. Автор не має наміру розглядати всі ідеї Хабермаса, присвячені питанню перетворення права. Ба

більше, самий інтелектуальний стиль Хабермаса кидає виклик систематичному вирішенню проблеми, оскільки його ідеї постійно еволюціонують та поглиблюються. У зв'язку з цим слід окреслити основні лінії поглядів Хабермаса щодо перетворення права й врахувати висновки, що можуть бути з них зроблені, якщо черпати натхнення з праць філософа і встановити з ними діалог.

Проте необхідно позначити дві межі такого дослідження. З одного боку, ми не хочемо розглядати проблему розуміння правових перетворень з точки зору їхньої історичної еволюції. Інша ж межа стосується способу використання комунікативної моделі, яку ми намагаємось обрати.

Перша межа в деякому сенсі задана об'єктивно. Насправді, навіть якщо ідеї Хабермаса про перетворення та еволюцію права можуть значною мірою пролити світло на його концепцію раціонального перетворення, фактом залишається те, що вони побудовані переважно на основі міркувань, відмінних від тих, з якими ми хотіли б мати справу. Ці міркування, що нагадують теорію морального розвитку Лоренса Кольберга, породжують історико-філософські «еволюціоністські» ідеї, які становлять підставу для суперечки між Кантом і Гегелем з відсиланням до проблематики, що розвивається послідовниками Вебера та марксистами. Таким чином, виникає конкретна проблема, що вимагає окремого рішення за межами цієї роботи.

Друга межа – наше використання комунікативної моделі в юридичній науці. В іншому контексті ми вже представили огляд основних особливостей цієї моделі в тому вигляді, в якому вона була розроблена самим Хабермасом. Тому для огляду цієї моделі Хабермаса ми посилатимемося на наше попереднє дослідження [4, р. 901]. Дана праця є продовженням й розвитком питань, що впливають з нашого інтересу до творчості Хабермаса. Ми спробуємо показати, що згадані праці дають цінні можливості потеоретизувати над різними аспектами юридичної реальності. При цьому ми будемо приділяти особливу увагу розгляду наслідків правових перетворень.

У першій частині ми зосередимося на аналізі права в наших сучасних суспільствах, як його бачить Хабермас. Ми побачимо, що у Хабермаса є двостороння концепція права, яка дозволяє йому точно поставити проблему перетворення права. У другій частині, виходячи з теоретичної проблематики першої, ми проаналізуємо саме формування права, що виходить з правових норм, які отримали соціальну метазначимість.

1. Право і його перетворення. Двостороння концепція права.

Погляди Хабермаса на право засновані на дихотомії, що виникає між «життєвим світом» і «системою» [1; 5]. Тому концепція суспільства є головною цінністю його теорії. Великий теоретичний переворот, викликаний основоположною працею «Теорія комунікативної дії», опублікованою в 1981 р.,

полягає в переміщенні сенсу логіки соціальних наук у бік фундаментального осмислення самого соціуму, тобто у бік суспільної теорії. Для Хабермаса це – питання визначення нормативних рамок практичної області, у даному випадку самого суспільства як соціальної практики. Ще до формулювання наших остаточних висновків ми одразу можемо сказати, що ключовий концепт комунікативної моделі, а саме комунікативна діяльність, звернена до людської діяльності, спрямованої на взаємне розуміння, хранителем якого є життєвий світ.

Хабермас осмислює «двосторонність» права. З одного боку, право постає як інститут, а з іншого – як «засіб». Таке осмислення здійснюється на основі проведеної філософом відмінності між життєвим світом і системою, що змушує по-особливому поставити питання про перетворення права. Згодом ми хотіли б проаналізувати таку двосторонню концепцію права, а потім пояснити, як вона приводить Хабермаса до формулювання двох теорій правової трансформації. Після цього ми зможемо визначити, яка з цих теорій є найбільш підходящою згідно з Хабермасом, і пояснимо значення цього вибору для нашої проблематики.

Для Хабермаса право в сучасній правовій державі зводиться відповідно до двох різних логік: з одного боку, право як засіб, а з іншого – право як інститут. Ці дві логічні ознаки відповідають поділу, існуючому між логікою системи і логікою життєвого світу. Відмінності, проведені Хабермасом між життєвим світом і системою, є ключем до розуміння його поглядів на суспільство. Ці відмінності дозволяють розмежовувати соціальні явища відповідно до способу соціальної інтеграції. Диференціація соціальної інтеграції має сенс у перспективі способів координації дій. Хабермас зазначає: «У соціально інтегрованих областях дії інтеракції (взаємодії) пов'язані між собою інтуїтивним фоном життєвого світу; у системно інтегрованих областях дії порядок виникає об'єктивно, так би мовити, над головами учасників, і він робить це через наслідки дій, що функціонально блокують й стабілізують одне одного» [5, р. 106].

Хабермас представляє тут перспективу вчинку (дії), що належить до практичної філософії як до горизонту розуміння, що однаково підходить як для життєвого світу, так і для систем. Слід зазначити, що саме ця перспектива дії легітимізує відмінність, що існує між життєвим світом і системою, і, врешті-решт, відмінність між правом як засобом та правом як інститутом. Така відмінність проявляється на рівні правопорядку за допомогою іншого звернення до форми легітимації. По відношенню до логіки системи ця перспектива розриває соціологічні межі, в яких системи розглядалися, як правило, на користь питань, що ставлять на перше місце перспективу їх соціальної раціо-

нальності. Саме в цій точці можна зрозуміти, що позиція Хабермаса в даному випадку належить до метатеоретичного порядку, а не до соціологічного.

2. Право як інститут та право як засіб.

Хабермас характеризує право як інститут наступним чином: «Під *правовими інститутами* я маю на увазі правові норми, які не можуть отримати достатньої легітимації при позитивістському зверненні до процедур. Це є типовим для основ конституційного права, принципів кримінального права і кримінального процесу та всього регулювання злочинних дій, що *стосуються* моралі (наприклад, вбивство, аборт, зґвалтування тощо). Оскільки дійсність таких норм піддається сумніву у повсякденній практиці, посилання на їхню законність недостатньо. Вони вимагають матеріального обґрунтування, оскільки належать до легітимного соціального порядку самого життєвого світу і разом з неформальними нормами поведінки утворюють фон комунікативної дії» [1, р. 402].

Тільки повернення до ідей Хабермаса про життєвий світ може дати нам необхідну основу для розуміння того, що приховує в собі ця сучасна концепція права. Концепція Хабермаса про життєвий світ відсилає до безлічі світів, які є і можуть бути пережитими індивідами. Як така, ця концепція не належить до матеріального визначення цього досвіду, а скоріше має відношення до структурної диференціації, що її кожен індивід здійснює або може здійснити на основі культури, суспільства або особистості. Життєвий світ, таким чином, є фоном культурного розуміння, заданого лінгвістично. Через те, що життєвий світ інтерсуб'єктивно розділяється і структурується за допомогою комунікації, він виступає як сховище смислів для людей, які постійно звертаються до нього.

Життєвий світ, таким чином, відсилає до сховища символічних знань, заданих культурою і мовою. Ось чому тут немає, з одного боку, «світу» як уречевленого об'єкта, а з іншого боку, «спостерігача» цього світу, що повністю відокремлений від нього та утворює предмет його об'єктивного знання. Навпаки, життєвий світ – це радше можливий горизонт розуміння для кожної людини, яка живе в суспільстві, оскільки він являє собою як особистий, так і загальний ресурс доступного значення.

Підкреслимо, що ми входимо в життєвий світ за допомогою соціальної інтеграції. Вона складається з двох компонентів: персоналізації та соціалізації. Кожна людина, за словами Хабермаса, створює свою власну фрагментацію життєвого світу, оскільки цей світ плюралістичний за самою своєю суттю. Єдиний універсальний світ – це не життєвий світ.

Хабермас насправді вважає, що існує внутрішній взаємозв'язок між життєвим світом та різними типами дій, а саме телеологічною дією, нормативно

регульованою дією, драматургічною дією і комунікативною дією. Ми ніколи не зможемо повністю позбутися мови та культури, тому що наша власна диференціація світу – це наш ресурс розуміння та поведінки. Життєвий світ є, таким чином, світом, де ми всі перебуваємо як учасники. Тільки для певного вимірювання цього життєвого світу ми зможемо прийняти точку зору стороннього спостерігача: «Життєвий світ є ніби тією трансцендентальною цариною, де зустрічаються мовець і слухач, де вони можуть обопільно висувати претензії на те, що їх вираження і світ (об'єктивний, соціальний чи суб'єктивний) узгоджуються один з одним, і де вони можуть критикувати і підтверджувати ці домагання на значимість, долати свої розбіжності й досягти згоди» [Там само, р. 139].

Виходячи з такого бачення внутрішніх відносин між життєвим світом і різними типами дій, ми можемо зрозуміти, чому Хабермас вважає, що види дій являють собою «засоби» для життєвого світу. Іншими словами, різні типи дій представляють, актуалізують і змінюють життєвий світ. Таким чином, ми можемо зрозуміти, чому символічне відтворення цього життєвого світу обов'язково проходить через раціональне осмислення, що дозволяє йому зберігати себе й оновлюватися через взаємне розуміння.

Концепція права, яка виражається в понятті права як інституту, має відношення до права, тісно пов'язаного з життєвим світом. Це право набуває сенсу лише в самій конституції цього життєвого світу. Право ґрунтується на нормативній складовій, яка може бути мобілізована в життєвому світі (це відбувається внаслідок процесів, які ми розглянемо пізніше). Таке право відрізняється тим, що його легітимація має обов'язково відбуватись у рамках життєвого світу.

Право як засіб схарактеризоване Хабермасом наступним чином: «*Право [як засіб] служить інструментом для організації підсистем, регульованих засобами – підсистем, які, крім того, стали автономними по відношенню до нормативних контекстів дій, орієнтованих на досягнення взаєморозуміння. Тут є важливими чимало складових економіки, бізнесу, підприємництва та управління. Право тут поєднується з силою грошей і влади таким чином, що приймає на себе функцію регулюючого засобу*» [Там само, р. 401].

Як і для права, що розуміється як інститут, тут необхідно звернутися до поняття системи, щоб зрозуміти, що включає в себе ця концепція права як засобу.

Через поняття системи Хабермас осмислює відносно саморегульовані соціальні сфери. Держава, її адміністрація та економічний ринок для Хабермаса є центральними елементами того, що являє собою система. Система є соціальним порядком, який може сприйматися спостерігачем як «система дій»,

в рамках якої дії набувають функціональної цінності, обумовленої їхнім внеском у підтримку системи.

За даними Хабермаса, трьома основними регулятивними засобами для систем є влада, гроші та управління. Їхня суть полягає в тому, що вони вимагають стратегічного підходу з боку суб'єктів. Засоби служать для консолідації системи, порядок якої, схоже, має об'єктивістське існування «над головами учасників». За словами Хабермаса, «такі засоби, як гроші і влада, походять від емпірично мотивованих зобов'язань; вони структурують раціональну торгівлю для досягнення кількісних і вимірюваних цінностей та уможливають узагальнений стратегічний вплив на рішення, що приймаються іншими учасниками взаємодії» [Там само, р. 200].

Таким чином, існує розрив між системою і життєвим світом через те, що при координації систем відбувається розрив в узгодженні дій і формуванні консенсусу за допомогою мови. Такі засоби, як гроші і влада, фактично стають засобами комунікації без мови і займають місце традиційно зарезервоване для життєвого світу, тому що пов'язують в часі і просторі комунікації, що утворюють дедалі складніші мережі.

Ми вступаємо в системи за допомогою соціальної інтеграції. Однак соціальна інтеграція в системах є частиною функціонування або імперативів цієї системи. Люди, незважаючи на їхні особисті якості, є не більше ніж гвинтиками, підпорядкованими імперативам правильного функціонування системи.

Розуміння права в рамках такої концепції звернене тільки до логіки влади і грошей. Це – право, замкнене в підсистемі, яку воно організовує для правильного функціонування економіки та управління. Право зводиться до технічного виміру, що підкоряється логіці системи, якій воно служить.

3. Дві теорії відображення. Перетворення на основі життєвого світу.

Правова держава як місце, де відбуваються перетворення права, на думку Хабермаса, утворюється у точці розриву між системою і життєвим світом. Право як інститут і як засіб ґрунтується на логіці перетворення системи і життєвого світу, яку ми виклали в загальних рисах. Тепер можна пояснити значення цієї перспективи для теорії перетворення права.

Як відправну точку візьмемо право як засіб, заснований на логіці перетворення системи. Як стверджує Хабермас, «правові матеріали, позначені технікою та відсутністю моралі, що виникають внаслідок ускладнення економічної та адміністративної системи, мають бути оцінені з точки зору функціональних імперативів та їх сумісності з вищими порядками» [Там само, р. 403].

Таким чином, самий критерій права як засобу має бути функціональним. Право також можна оцінити на основі його сумісності з вищими принципами. Виявляється, що до тих пір, поки воно не суперечить принципам, критерій

функціональності є єдиною адекватною парадигмою для права, що розуміється як засіб. Ось чому перетворення права як засобу відбувається під знаком функціональності систем – воно повністю підпорядковується перетворенням, що відбулися в системі. Право як засіб, який в широкому сенсі охоплює сферу цивільного права, не виявляє проблеми в тому, що стосується тематики правового перетворення. Сміслова інтрига скоріше полягає в наступному: чи виконує право, що розуміється як засіб, свою роль у функціональному плані? У разі, коли відповідь буде негативною, необхідно докласти зусиль, щоб воно цій ролі відповідало.

Можливо, проблема полягає здебільшого в адаптації, ніж в перетворенні. Насправді йдеться тільки про встановлення фактичного або функціонального перетворення в системах і забезпечення того, щоб це перетворення бралося до уваги правом, що розуміється як засіб у самому сенсі логіки системи. Звідси визнання Хабермаса: «Право, що застосовується як засіб регулювання, позбавляється проблеми легітиматії і спирається на сукупність законів, що вимагають легітиматії її змісту, тільки за допомогою формально правильних процедур» [Там само, р. 401–402].

Усе відбувається зовсім по-іншому для права, що розуміється як інститут. Дійсно, «правові інститути належать до соціальної складової життєвого світу» [Там само, р. 401–402], і тому вони вимагають матеріальної легітиматії. У цьому сенсі область права як інституту містить вимір правових норм, що вимагають легітиматії. На відміну від логіки систем, яка закликає до оцінки права як діючого засобу в світлі змін, що відбуваються в об'єктивно даних системах, розуміння життєвого світу як інтерсуб'єктивно розділеного з самого початку виключає звернення до тієї чи іншої рефікованої об'єктивації. За такої точки зору, вбачаються сенс і значимість раціонального консенсусу, який може відбуватися тільки за рахунок мобілізації та «проблематизації» нашої культурної спадщини – як наслідок пошуку легітиматії права, що розуміється як інститут.

Виходячи з таких міркувань, можна виділити дві теорії перетворення права: з одного боку, теорія, яка пояснює логіку систем, а з іншого – теорія, що належить до логіки життєвого світу. Однак зараз ми хочемо підкреслити, що ці дві форми права, так само як і ці дві форми соціальної логіки, не мають рівного статусу. Дійсно, для Хабермаса право, що розуміється як засіб, підпорядковується праву, що розуміється як інститут, не заперечуючи при цьому своєї ролі, властивій системі, – саме ця остання роль має переважати.

Тепер перейдемо до надзвичайно цікавого аспекту, що впливає з такої перспективи.

Будь-яка однобічна теоретизація правового перетворення, що складається з «проблематизації», тематизації або критики нормативних положень, що

містять в собі вибір суспільства і питання цінностей на основі логіки систем, є для Хабермаса відчуженням і навіть формою правового зречення. Якщо система користується лише грошима, владою і управлінням, будь-яке усвідомлене перетворення права на їхній основі прирікає себе на монетизацію або бюрократизацію правових проблем. У своїй книзі «Теорія комунікативної дії» Хабермас детально проаналізував несприятливі наслідки, які така конструкція накладає на право [Там само, р. 391–410]. Звернемося до вердикту Хабермаса: «монетизація» або бюрократизація правових проблем, породжуваних логікою системи, створює тільки соціальні патології.

Таким чином, Хабермас чітко відмежовує себе від сучасних теорій систем, де одним із найбільш яскравих прикладів є праці Лумана. Парадигма системної інтеграції, подібна до систем саморегуляції, що є аналогічними біологічним системам, спричиняє осмислення системної автономії права. Ця парадигма повністю відкидає, згідно з критикою Хабермаса, будь-яку нормативну конотацію права. Таким чином, право переходить у сферу нігілізму [Там само, р. 251–259]. Хабермас, посилаючись на деякі праці Лумана [7–9], також критикує теорії систем за відсутність нормативного повороту і критичної перспективи, тобто за те, що вони є лише відображенням того, що необхідно пояснити. Як підкреслює Хабермас, нам необхідно мобілізувати свої зусилля «проти фетишистського розриву, створюваного теорією систем, що відкидає будь-який нормативний аспект і аналітично виключає можливість комунікації, зосередженої на самому суспільстві в цілому» [10, р. 45].

Обмеженість системних теорій рамками системних категорій не дозволяє цим теоріям звільнитися від їхньої логіки і наслідків. Критика Хабермаса виявляється дуже корисною для будь-якої теорії правового перетворення, оскільки вона застерігає від будь-яких домагань на «слідування еволюції», не заснованих на нормативній і критичній оцінці. Звідси впливає акцент, зроблений Хабермасом на важливості життєвого світу як основи для теорії правового перетворення: Хабермас розглядає його як єдиний спосіб закріплення нормативної перспективи. Розглянемо цей момент більш детально.

У своєму інтерсуб'єктивному аспекті життєвий світ дозволяє Хабермасу вводити горизонт значення, який забезпечує імпліцитний фон знань для суб'єктів у ситуаціях дії. По суті, здається, що не може існувати єдиного життєвого світу, а, навпаки, є тільки життєві світи, що відповідають кожній людині і переплітаються між собою. Тому необхідно прагнути до узгодження різних точок зору, щоб гарантувати, що перетворення може бути ефективним, оскільки воно є навмисним. Досягнення розуміння і консенсусу стане можливим завдяки тому факту, що з культурних і соціальних причин життєві світи повинні переважно збігатися.

Перспектива життєвого світу служить Хабермасу зв'язкою для нової концепції раціональності, тобто концепції комунікативної раціональності. Дійсно, життєві світи являють собою «силу раціональності», яка проявляється у вимогах дієвості комунікативних актів – телеологічної дії, нормативно регульованої дії і драматургічної дії. Мобілізація життєвих світів у комунікативній перспективі являє собою вивільнення потенційної раціональності, переданої життєвими світами. Ось чому ці два аспекти сенсу і комунікативної раціональності використовуються Хабермасом як «квзітрансцендентальна» інстанція для апріорно неаналітичних (у кантівському сенсі) дій [1, р. 139].

Яке значення має перспектива символічного відтворення життєвого світу для теорії перетворення права? Повернемося ще раз до Хабермаса: «Символічні структури життєвого світу відтворюються завдяки безперервному використанню достовірного знання, завдяки стабілізації групової солідарності та вихованню акторів, здатних взяти на себе відповідальність. Процес відтворення додає нові ситуації до існуючого стану життєвого світу, і це відбувається як в *семантичному вимірі* значень або змістів (культурних традицій), так і у вимірах *соціального простору* (соціально інтегрованих груп) та *історичного часу* (поколінь, що сліднують одне за одним). Цим процесам *культурного відтворення, соціальної інтеграції та соціалізації* відповідають такі *структурні компоненти*, як життєвий світ, культура, суспільство і особистість» [Там само, р. 152].

У світлі вищевикладеного слід підкреслити, що можливе лише перетворення «по частинах». Перспектива життєвого світу автоматично виключає мрію про тотальний перегляд, тоталітарну мрію «почати з чистого аркуша», бо перетворення права завжди зможе запускатися, пояснюватися і виправдовуватися, відштовхуючись від реального контексту життєвого світу.

Слід також зазначити, що будь-яке перетворення права має проходити через життєвий світ, тобто через різні форми дій, які створюють соціальні зв'язки: телеологічна дія, нормативно регульована дія, драматургічна і, врешті-решт, комунікативна дія. Ба більше, цей останній вид дії, як ми побачимо, є первинним по відношенню до інших дій, оскільки через нього можна координувати відповідні їм моделі раціональності. Значення комунікативної дії для інтерсуб'єктивного ставлення проявляється у важливості інтерсуб'єктивного розуміння стосовно відтворення життєвого світу¹. Таким чином, «семантичне поле символічних цінностей, соціального простору та історичного часу – це виміри, що розкривають комунікативні дії» [Там само, р. 152]. Тому комунікативні дії є механізмом інтерпретації, за допомогою якого відтворюються культурні знання.

¹ Таким чином, підтверджується важливість деліберативної демократії як процесу, що дозволяє по-новому поглянути на політику та осмислити її як інтерсуб'єктивну діяльність.

Культурне і соціальне відтворення життєвого світу дає впевненість, що через семантичний вимір нові ситуації будуть пов'язані з уже існуючими умовами життєвого світу. Тут ми зіткнулися з найважливішою перспективою правової проблематики. Виявляється, що перспектива культурного відтворення – це метасоціальна гарантія права щодо спадковості традиції та узгодженості знань у повсякденній практиці. Ця спадкоємність і узгодженість мають оцінюватися за допомогою комунікативної раціональності, що приводиться в рух у життєвих світах. Перетворення права може бути зрозуміле як серединна ланка між традицією права і взаємним розумінням. Ідеться про такий ідеал інтерсуб'єктивності, який приводить у рух життєві світи. «Відтворення життєвого світу, – зазначає Хабермас – здебільшого полягає в продовженні та відновленні традиції, що рухається між крайнощами чистої наступності і розриву з традиціями» [1, р. 153]. В обох випадках оцінка проводиться на основі раціонального знання, яке може бути використано як правильне знання.

Висновки. Невтомна готовність Хабермаса використовувати тільки горизонт життєвого світу для пояснення перетворення права свідчить про послідовний антипозитивізм. Такий спосіб мислення приводить мислителя до нормативної концепції права, яка як з точки зору освіти, так і з точки зору перетворення права, може бути описана як «процедурна». Перспектива подальших досліджень передбачає пояснення у межах нормативної теорії права феномена перетворення права в сучасному світі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Habermas J. *Théorie de l'agir communicationnel*. Vol. 2. Paris: Fayard, 1987. 480 p.
2. Habermas J. *Morale et communication: conscience morale et activité communicationnelle*. Paris: Cerf, 1985. 184 p.
3. Habermas J. *Écrits politiques: Culture, droit, histoire*. Paris: Cerf, 1990. 263 p.
4. Melkevik B. Le modèle communicationnel en sciences juridiques: Habermas et le droit. *Cahiers de Droit*. 1990. No. 31. P. 901–915.
5. Habermas J. *Law and Morality. The Tanner Lectures on Human Values*. Salt Lake City et Cambridge: University of Utah Press et Cambridge University Press, 1988. Vol. 8. P. 217–279.
6. Habermas J. *Morality, Society and Ethic. An Interview with Torben Hviid Nielsen*. *Acta Sociologica*. 1990. Vol. 33, No. 2. P. 93–114.
7. Luhmann N. *Rechtssoziologie*. Opladen: Westdeutscher Verlag, 1983. 384 p.
8. Luhmann N. *A Sociological Theory of Law*. London: Hutchinson, 1985. 470 p.
9. Luhmann N. *Legitimation durch Verfahren*. Neuwied: Luchterhand, 1969. 271 p.
10. Habermas J. La souveraineté populaire comme procédure. Un concept normatif d'espace public. *Lignes*. 1989. No. 7. P. 29–58.

REFERENCES

1. Habermas, J. (1987). *Théorie de l'agir communicationnel*. Vol 2. Paris: Fayard.
2. Habermas, J. (1985). *Morale et communication: conscience morale et activité communicationnelle*. Paris: Cerf.
3. Habermas, J. (1990). *Écrits politiques: Culture, droit, histoire*. Paris: Cerf.
4. Melkevik, B. (1990). Le modèle communicationnel en sciences juridiques: Habermas et le droit. *Cahiers de Droit*, 31, 901-915.
5. Habermas, J. (1988). *Law and Morality. The Tanner Lectures on Human Values. Vol. 8*. Salt Lake City et Cambridge: University of Utah Press et Cambridge University Press, 217-279.
6. Habermas, J. (1990). *Morality, Society and Ethic. An Interview with Torben Hviid Nielsen* *Acta Sociologica*, 33 (2), 93-114.
7. Luhmann, N. (1983). *Rechtssoziologie*. Opladen: Westdeutscher Verlag.
8. Luhmann, N. (1985). *A Sociological Theory of Law*. London: Hutchinson.
9. Luhmann, N. (1969). *Legitimation durch Verfahren*. Neuwied: Luchterhand.
10. Habermas, J. (1989). *La souveraineté populaire comme procédure. Un concept normatif d'espace public*. *Lignes*, 7, 29-58.

Мелкевик Бьярн, доктор права, профессор,
Университет Париж-2, Университет Лавалья, Квебек, Канада

ПРЕОБРАЗОВАНИЕ ПРАВА: ВЗГЛЯД С ПОЗИЦИИ КОММУНИКАТИВНОЙ ТЕОРИИ

В статье рассмотрена теория коммуникативного действия Юргена Хабермаса, в контексте которой исследованы потребности современных плюралистических обществ в теоретическом объяснении и обосновании правовых трансформаций. Показано, что Хабермас предлагает двустороннюю концепцию права, что позволяет достаточно точно сформулировать проблему трансформации права. Теоретическая проблема решается на основе анализа формирования права и правовых текстов, получивших социальную метазначимость. Сделан вывод, что правила действия, регулируемые юридическими предписаниями, не трансформируются произвольно, исключительно «свободной волей». При таком понимании право есть проект «совместной жизни», воспроизводимый из общего основания жизненного мира.

Ключевые слова: Юрген Хабермас, Хабермас и право, коммуникативная теория, философия права, право и правовая трансформация.

Melkevik Bjarne, Doctor Juris Habil, University of Paris 2, Professor (tenure),
Law Faculty, Laval University, Quebec, Canada

TRANSFORMATION OF LAW: A VIEW FROM THE STANDPOINT OF COMMUNICATIVE THEORY

Problem setting. *The author examines the theory of communicative action developed by the German philosopher Jürgen Habermas and analyses its relevance for legal thinking. He claims that the theory of communicative action can be both fruitful for understanding the legal phenomena in modern pluralistic societies and for explaining and justifying legal transformations and legal changes.*

Recent research and publication analysis. *The study of the above-mentioned problem is carried out at metatheoretic level in consideration of the author's arguments about the theoretical model for understanding legal transformations and the impossibility of a theory of a descriptive nature. This study is based on a broad philosophical and legal argumentation in order to present the communicative model as a high-yielding and open model of legal thought.*

Paper's objective: *The author finds it appropriate to outline the main lines of Habermas's views about social transformation and communication and to take into account the conclusions that can be drawn from them in the realm of legal philosophy, legal theory and legal thinking in general. One of the aims of this paper is to draw attention to the works of the philosopher Jürgen Habermas and to the importance of establishing a wide social and argumentative dialogue as well as an "argumentative culture".*

Paper's main body. *The author proceeds from the fact that Habermas's theory, based on the theory of communicative action, or simply the communicative model, can be beneficial for the investigation of how we think about legal transformation and changes in the legal domain. In this regard the author analyses and investigates the needs of modern pluralistic societies to theoretically explain and justify legal transformations. Based on these goals, the article explores the implementation of legal transformations on a rational basis.*

The author's aim is focused on the analysis of law in modern societies in the form perceived theoretically by Habermas. The article shows that Habermas has a two-sided concept of law, which allows him to accurately articulate the problem of law transformation. The theoretical problem is approached by analysing the formation of law based on legal texts that have received social meta-significance.

Conclusions of the research. *Habermas's emphasis on the importance of the life-world teaches us that the rules of action regulated by legal prescriptions are not transformed arbitrarily, solely by "free will". With this understanding, law is a project of "living together", reproduced from the common foundation of the life-world. This should inspire legal scholars to understand the law in a way that inspire caution when assessing the observance of tradition in the perspective of cultural renewal.*

Keywords: *Jürgen Habermas, Habermas and Law, communicative theory, legal philosophy, law and legal transformation.*

